

ANSVARSUTREDNING

Gladhammars Gruvor

Västerviks kommun

Kalmar län

2006-04-12

Författad av

Mikael Hägglöf, Fröberg & Lundholm Advokatbyrå AB

1.	Sammanfattning	3
2.	Inledning	5
3.	Utgångspunkt	6
4.	Miljöbalken	6
4.1	Tillämpningsområdet	6
4.2	Ansvaret för förebyggande åtgärder	7
4.3	Ansvaret för avhjälpande av skador och olägenheter	8
4.4	Förorenade områden, 10 kap miljöbalken	9
4.4.1	Verksamhetsutövarens ansvar	9
4.4.2	Fastighetsförvärvarens ansvar	10
4.4.3	Skälighetsavvägning	11
4.4.4	Solidariskt ansvar	13
4.4.5	Utredningsskyldighet	14
5.	Aktuella föroreningar m m	14
6.	Planerade efterbehandlingsåtgärder	18
7.	Myndighetsbeslut	19
8.	Verksamhetsutövare	20
8.1	Allmänt	20
8.2	Kommersiell brytning	20
8.3	Undersökningsverksamhet	20
9.	Fastighetsägare	22
9.1	Västervik Lunden 3:1	22
9.1.1	Fastighetsförvärvarens ansvar	22
9.1.2	Förvaringsansvar	23
9.2	Västervik Torsfall 3:5	23
9.2.1	Fastighetsförvärvarens ansvar	23
9.2.2	Förvaringsansvar	24
9.3	Västervik Torsfall 3:3	24
9.3.1	Fastighetsförvärvarens ansvar	24
9.3.2	Förvaringsansvar	25
9.4	Västervik Mörghult 1:5	25
9.4.1	Fastighetsförvärvarens ansvar	25
9.4.2	Förvaringsansvar	27
9.5	Västervik Bruksbacken 1:1	27
9.5.1	Fastighetsförvärvarens ansvar	27
9.5.2	Förvaringsansvar	27
9.6	Västervik Bruksbacken 1:2	28
9.6.1	Fastighetsförvärvarens ansvar	28
9.6.2	Förvaringsansvar	28
9.7	Västervik Gladhammar 2:8	28
9.7.1	Fastighetsförvärvarens ansvar	28
9.7.2	Förvaringsansvar	29
9.8	Förvaringsansvar – samlad bedömning	29
10.	Saneringsförsäkring	32
11.	Bedömning	33

1. Sammanfattning

Inom Gladhammars gruvfält och vid slaggområdet vid Torsfallsån har järn, koppar och kobolt brutits i olika etapper från 1500-talet till 1800-talets slut. Brytningsverksamheten har genererat stora mängder avfall, som har lagts upp i anslutning till de tidigare verksamhetsområdena. Avfallet har förorenat och förorenar alltjämt det nedströms belägna sjösystemet, främst Tjursbosjön. Västerviks kommun har ansökt om bidrag enligt förordningen (2004:100) om statsbidrag till åtgärder för utredning och efterbehandling av förorenade mark- och vattenområden vid Gladhammars gruvfält och slaggområdet vid Torsfallsån. Syftet med den planerade efterbehandlingen är att minska spridningen av prioriterade (särskilt farliga) tungmetaller från gruvområdet och sedimenten i Tjursbosjön samt att minska den regionala metallbelastningen på sjösystemet, kustområdet och Östersjön.

Inom gruvområdet bedrivs i dag ingen aktiv verksamhet. All brytningsverksamhet avslutades i slutet av 1800-talet. Under 1900-talet har vissa undersökningar förekommit. Den kommersiella brytningen och den absoluta merparten av undersökningsarbetet avslutades innan miljöskyddslagen trädde i kraft 1969. Endast Boliden Mineral AB har utfört undersökningar i området efter den 30 juni 1969. Vi bedömer det vara osannolikt att Boliden Mineral AB har bidragit till föroreningarna vid gruvområdet, varför ansvar för efterbehandling eller undersökning enligt miljöbalken (MB) inte kan aktualiseras. Även om Boliden Mineral AB skulle ha bidragit till de aktuella föroreningarna, bedömer vi att omfattningen av bidraget måste vara så begränsad att något efterbehandlingsansvar inte kan utkrävas.

En av de berörda fastigheterna har förvärvats efter den 1 januari 1999 (Västervik Torsfall 3:5). Fastigheten är en privatbostadsfastighet och det finns inget som tyder på att förvärvaren vid förvärvstidpunkten kände till att fastigheten var förorenad. Fastigheten är liten till ytan och köpeskillingen (140 000 kr) indikerar inte att förvärvaren skulle haft kännedom om föroreningsförekomst inom fastigheten vid förvärvstidpunkten. Ett markområde motsvarande den tidigare fastigheten Västervik Torsfall 3:1 reglerades i januari 2005

in i fastigheten Mörghult 1:5. Vi bedömer att regleringen inte utgör ett sådant fastighetsförvärv som avses i 10 kap 3 § MB. Om vår bedömning skulle visa sig vara felaktig, anser vi att det skulle vara oskäligt att ålägga fastighetsägaren ett ansvar för kostnaderna för utredning och efterbehandling inom fastigheten. Skälet härtill är att föroreningarna inträffade för mycket länge sedan samt att fastighetsägaren saknar medel för att bidra till efterbehandlings- och utredningskostnaderna. Ingen av fastighetsägarna bedöms komma göra en sådan obehörig vinst att ersättningskyldighet för värdeökning enligt 10 kap 5 § MB kan aktualiseras. Det kan heller inte antas att fastighetsägarna kommer att få sådan nytta av genomförda utredningar att ersättning enligt 10 kap 8 § MB skall utgå. Sammantaget innebär ovanstående att ingen fastighetsägare kan hållas ansvarig enligt 10 kap MB.

Samtliga fastighetsägare (möjligen med undantag av ägarna till Västervik Torsfall 3:5 och Västervik Torsfall 3:3) kan anses bedriva miljöfarlig verksamhet i form av förvaring av gruvavfall och/eller slagg. Med hänsyn till att avfallet i fråga förvarats i gruvområdet under hundratals år och närmast får betraktas som en del av naturen i området, måste det dock anses orimligt att utkräva ansvar för skyddsåtgärder enligt 2 kap MB. Skatteverket har vidare informerat oss om att ingen av de aktuella fastighetsägarna (med undantag av Vägverket) har sådana taxerade inkomster eller förmögenheter att de skulle kunna bidra till kostnaderna för efterbehandling och/eller undersökning.

Sammantaget bedömer vi därför att det inte finns någon juridisk eller fysisk person som kan hållas ansvarig för föroreningar och avfall inom Gladhammars gruvfält eller vid Torsfallsåns slaggområde.

2. Inledning

På uppdrag av Länsstyrelsen i Kalmar län har Fröberg & Lundholm Advokatbyrå utfört en juridisk analys av ansvaret enligt miljöbalken för undersökningar och efterbehandlingsåtgärder i området kring de sedan länge nedlagda gruvorna (järn, koppar och kobolt) vid Gladhammar i Västerviks kommun ("gruvområdet").

Merparten av de planerade efterbehandlingsåtgärderna kommer att vidtas vid *Gladhammars gruvfält*, som omfattar fastigheterna Västervik Lunden 3:1, Västervik Torsfall 3:3, Västervik Torsfall 3:5 och Västervik Mörghult 1:5. Efterbehandlingsåtgärder planeras också inom fastigheterna Västervik Bruksbacken 1:1, Västervik Bruksbacken 1:2 och Västervik Gladhammar 2:8. De sistnämnda fastigheterna benämns nedan gemensamt *slaggområdet vid Torsfallsån*.

En mängd undersökningar har utförts beträffande föroreningsituationen vid gruvområdet. En ansvarsutredning beträffande Gladhammars gruvfält har utförts av länsstyrelsen i juni 2005. Föreliggande ansvarsutredning grundas huvudsakligen på sakförhållanden som redovisas i tidigare genomförda utredningar. I syfte att kartlägga vilka bolag som bedrivit verksamhet inom området och för att utreda ägandeförhållandena för berörda fastigheter har även efterforskningar gjorts i myndighetsarkiv m m. Ansvarsutredningen bygger på följande uppgifter.

- (i) Bidragsansökan. Efterbehandling av Gladhammars gruvområde och Tjursbo-sjön, 2005-11-10, Västerviks kommun.
- (ii) Riskvärdering – Redovisning av beslutsunderlag samt motiv för val av åtgärd, Västerviks kommun, 2005-10-20.
- (iii) Projekt Gladhammars gruvor rapport 2004:01 "Effekter av äldre koppar- och koboltbrytning. Systempåverkan och möjliga åtgärder. Sammanfattande huvudstudierapport.", Västerviks kommun, 2005-10-20.

- (iv) ”Ansvarsutredning för förorenad mark vid Gladhammars gruvor, Västerviks kommun, Kalmar län”, Länsstyrelsen Kalmar län, 2005-06-30.
- (v) Projekt Gladhammars gruvor rapport 2004:09 ”Kulturhistorisk utredning av Gladhammars gruvområde.”, Kalmar läns museum, 2004.
- (vi) Utdrag från fastighetsregistret beträffande fastigheterna Västervik Lunden 3:1, Västervik Torsfall 3:1, Västervik Torsfall 3:3, Västervik Torsfall 3:5, Västervik Mörghult 1:5, Västervik Bruksbacken 1:1, Västervik Bruksbacken 1:2, Västervik Gladhammar 2:8.
- (vii) Utdrag från bolagsregistret beträffande olika bolag med firma Boliden Mineral AB, m fl utdrag.

3. Utgångspunkt

Uppdraget är att utreda vilket ansvar för förebyggande åtgärder och efterbehandling som kan krävas enligt MB av verksamhetsutövare och fastighetsägare vid Gladhammars gruvfält och slaggområdet vid Torsfallsån. Utgångspunkten är härvid de föroreningar som har konstaterats vid och anslutning till gruvorna och avfallsupplagen i gruvområdet samt de verksamheter som kan härledas till platsen. Med denna utgångspunkt görs sedan en bedömning av det miljörättsliga efterbehandlingsansvaret. I samband härmed redovisas de överväganden som kan påverka omfattningen av ett eventuellt ansvar.

4. Miljöbalken

4.1 Tillämpningsområdet

Bestämmelserna i MB syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. MB skall tillämpas så

att människors hälsa och miljön skyddas mot skador och olägenheter såsom föroreningar och annan påverkan. I 2 kap MB finns ett antal allmänna hänsynsregler som gäller alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet, eller som vidtar eller avser att vidta en åtgärd. Reglerna gäller bland annat förebyggande och avhjälpande av skador. Den som bedriver en verksamhet eller vidtar en åtgärd är skyldig att visa att hänsynsreglerna i 2 kap MB uppfylls.

Som framgår ovan syftar MB till att ge miljöpolitiska målsättningar ett praktiskt och juridiskt genomslag. Det bör emellertid också noteras att MB är en i huvudsak förvaltningsrättslig lagstiftning, vilket innebär att den reglerar förhållandet mellan enskilda och det allmänna. Förvaltningsrättslig lagstiftning syftar till att säkerställa enskildas rättssäkerhet och berättigade förväntningar och skall skydda enskilda mot övergrepp från det allmänna. Detta är enligt vår mening en viktig utgångspunkt vid tillämpningen av MB:s bestämmelser om förorenade områden.

4.2 Ansvaret för förebyggande åtgärder

I 2 kap 3 § MB finns en hänsynsregel om förebyggande av skada, den s k försiktighetsprincipen. Skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön skall förebyggas, hindras eller motverkas genom att verksamhetsutövaren vidtar de skyddsåtgärder, iakttar de begränsningar eller vidtar de försiktighetsmått i övrigt som behövs. Försiktighetsmått skall vidtas så snart det finns en *risk för skada eller olägenhet*. Försiktighetsprincipen innebär bland annat att en fastighetsägare eller entreprenör som vidtar åtgärder på en fastighet, t ex grävning eller schaktning, kan bli tvungen att som försiktighetsåtgärd först ta bort, kapsla in eller på annat sätt oskadliggöra eventuella föroreningar som finns på fastigheten.

Förvaring av exempelvis kemikalier i tunnor eller lagring av avfall anses enligt rättspraxis vara en *användning av marken* för förvaringsändamål. Användningen betraktas som en *miljöfarlig verksamhet* enligt definitionen i 9 kap 1 § MB. Förvaringen är därför en sådan

verksamhet som omfattas av försiktighetsprincipen och övriga allmänna hänsynsregler i miljöbalken. Om förvaringen innebär en risk för utsläpp, t ex att giftiga ämnen kan läcka ut och skada närbelägna vattendrag, kan därför krav på förebyggande åtgärder ställas på den som vid tillfället bedriver den miljöfarliga verksamheten. En fastighetsägare kan på detta sätt anses som utövare av miljöfarlig förvaringsverksamhet även om denne inte har bidragit till föroreningen. Från ett sådant s k *förvaringsfall* skiljer man fall när själva marken är förorenad, s k *skadefall*. I skadefall anses inte den miljöfarliga verksamheten ha pågått längre än den kommersiella driften som har orsakat verksamheten. I skadefall kan därför en fastighetsägare normalt inte bli ansvarig för försiktighetsåtgärder.¹

Kraven på hänsyn enligt försiktighetsprincipen gäller endast i den utsträckning det inte anses *orimligt* att uppfylla dem. Vid denna bedömning skall särskilt beaktas nyttan av skyddsåtgärder och andra försiktighetsmått jämfört med kostnaderna för sådana åtgärder. En uppskattning måste göras av dels sannolikheten för att människors hälsa eller miljön påverkas, dels hur allvarlig denna verkan kan förväntas bli.

4.3 Ansvaret för avhjälpande av skador och olägenheter

Enligt 2 kap 8 § MB skall alla som bedriver eller har bedrivit en verksamhet eller vidtagit en åtgärd, som har medfört skada eller olägenhet för miljön, ansvara för att denna avhjälpas i den omfattning det kan anses skäligt enligt 10 kap MB till dess att skadan eller olägenheten upphört. Istället för att avhjälpa skadan kan skyldighet att ersätta skadan eller olägenheten uppkomma.

När det gäller miljöfarlig verksamhet är bestämmelsen tillämplig om (i) den *faktiska driften* har pågått efter den 30 juni 1969 och (ii) det fortfarande föreligger ett behov av att avhjälpa skador eller olägenheter som har orsakats av verksamheten, se 8 § lagen (1998:811) om införande av miljöbalken.

¹ Se dock nedan om ansvar för fastighetsförvärvare.

Hänsynsreglerna kan utgöra en självständig grund för att utkräva både förebyggande och avhjälpande åtgärder av en verksamhetsutövare. De fungerar även som utgångspunkt och tolkningsunderlag för bedömningen av ansvaret för förorenad mark som regleras i 10 kap MB. Normalt kommer en prövning av ansvar för efterbehandling av förorenad mark att avgöras enligt 10 kap MB, eftersom dessa regler mer utförligt bestämmer ansvarets omfattning och fördelning.

4.4 Förorenade områden, 10 kap miljöbalken

Som angivits i avsnitt 4.3 ovan finns ytterligare bestämmelser om ansvar för efterbehandling i 10 kap MB. Ansvarsbestämmelserna är tillämpliga på mark- och vattenområden samt byggnader och andra anläggningar som är så förorenade att det kan medföra skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. För att bestämmelserna om efterbehandling skall vara tillämpliga krävs således:

- (i) att det har konstaterats att det existerar en förorening; och
- (ii) att det finns en risk för att föroreningen kan medföra skada eller olägenhet.

Ansvaret för förorenade områden omfattar även krav på att utreda behovet av efterbehandling.

4.4.1 Verksamhetsutövarens ansvar

Det primära ansvaret för föroreningar enligt 10 kap MB åvilar enligt 10 kap 2 § *verksamhetsutövaren*. Med verksamhetsutövare menas den som bedriver eller har bedrivit en verksamhet eller vidtagit en åtgärd som har bidragit till föroreningen. I rättspraxis har begreppet verksamhetsutövare ansetts innebära den som har haft faktisk eller rättslig möjlighet att vidta erforderliga skyddsåtgärder m m.²

² Se t ex KN B 15/95.

Enligt MB:s övergångsbestämmelser är 10 kap 2 §, som angivits ovan, endast tillämplig på föroreningar hänförliga till miljöfarlig verksamhet vars faktiska drift har pågått efter den 30 juni 1969. Dessutom krävs att verkningarna av verksamheten alltjämt pågick den 1 januari 1999 och att det föreligger ett behov av att avhjälpa skador eller olägenheter som har orsakats av verksamheten.

Som angivits i avsnitt 4.2 ovan anses även en passiv förvaring av t ex avfall i en avslutad deponi utgöra en pågående verksamhet som kan leda till krav på *förebyggande* åtgärder så länge det inte är orimligt enligt 2 kap 7 § MB. Eftersom passiv förvaring är att betrakta som en miljöfarlig verksamhet i MB:s mening borde utövare av förvaringsverksamheten kunna åläggas att vidta *avhjälpande åtgärder* om förvaringen har orsakat skador på mark, vattenområden, byggnader och anläggningar. Det har diskuterats om lokutionen ”faktisk drift” i MB:s övergångsbestämmelser kräver att tillförsel av avfall till en deponi skall ha skett efter den 30 juni 1969, för att en utövare av en passiv förvaringsverksamhet skall kunna hållas ansvarig för föroreningar som orsakats av verksamheten. Frågan får numera anses vara avgjord. Miljööverdomstolen har i domar 2005-05-23, mål M 5338-04, och 2005-07-13, mål M 8552-03, konstaterat att en passiv miljöfarlig verksamhet som pågått efter den 30 juni 1969 *inte* är tillräcklig för att den som anses bedriva verksamheten skall kunna hållas ansvarig för skador och olägenheter som orsakats av denna. För exempelvis en avfallsdeponi innebär detta att avfall måste ha lagts upp efter miljöskyddslagens ikraftträdande för att ansvar enligt 10 kap MB skall komma i fråga.³ Detta innebär dock inte att den som anses bedriva den passiva verksamheten kan undgå ansvar för förebyggande åtgärder.

4.4.2 Fastighetsförvärvarens ansvar

Om det inte finns någon ansvarig verksamhetsutövare eller om full kostnadstäckning inte kan erhållas från utövarledet, exempelvis på grund av att den ansvarige utövaren är insolvent eller har upphört att existera eller inte bedrivit någon verksamhet efter den 30 juni

³ Detta synsätt stöds i kommentaren till MB (Bengtsson m fl, Del I, s 10:34-35).

1969, har *fastighetsköpare* som, med vetskap eller misstanke om att den är förorenad, har köpt fastigheten efter den 31 december 1998, ett subsidiärt ansvar enligt 10 kap 3 § MB. Avser förvärvet en privatbostadsfastighet i den mening som avses i inkomstskattelagen (1999:1229) krävs vetskap om föroreningen för att ansvar skall inträda.

En fastighetsägare kan också bli skyldig att ersätta en eventuell värdeökning på fastigheten till följd av att efterbehandling utförts, 10 kap 5 § MB. Detta gäller alltså trots att fastighetsägaren inte kan hållas ansvarig för efterbehandling. Bevisbördan för värdeökningen ligger på den som påstår att värdeökningen har skett (tillsynsmyndigheten eller den som har utfört efterbehandlingsåtgärderna). För att värdeökningen skall kunna beaktas bör vara fråga om att fastighetsägaren gör en obehörig vinst, om han inte förpliktas svara för kostnaderna för efterbehandling. Av MB:s förarbeten framgår att regeln skall tillämpas restriktivt.⁴

4.4.3 Skälighetsavvägning

Om det har konstaterats att det finns en efterbehandlingsansvarig enligt 10 kap MB skall den ansvarige i skälighets omfattning utföra eller bekosta de efterbehandlingsåtgärder som behövs för att förebygga, hindra eller motverka att skada eller olägenhet uppstår för människors hälsa eller miljön. Bedömningen omfattar således frågor om (i) vilken åtgärd som skall utföras och (ii) i vilken omfattning den ansvarige skall bekosta åtgärden. Frågan om huruvida en åtgärd skall anses vara miljömässigt motiverad bedöms utifrån föroreningarnas typ, grad och farlighet, förutsättningarna för spridning, omgivningen känslighet och liknande. Utgångspunkten bör därvid vara att området efter utförda åtgärder inte skall utgöra risk för människor eller miljö vid den pågående markanvändningen. Dessa faktorer skall vägas mot kostnaden för åtgärderna. Kostnadsaspekten kan innebära att mindre långsiktiga eller långtgående åtgärder får väljas om priset för att uppnå målet blir för högt. Därefter görs en avvägning av vilket ansvar verksamhetsutövaren har för att åtgärda föroreningen.

⁴ Prop 1997/98:45, Del 2, s 121.

I ansvarsfrågan tas hänsyn till:

- (i) hur lång tid som förflutit sedan den förorenande verksamheten ägde rum,
- (ii) den ansvariges skyldigheter vid det tillfället att förebygga skador,
- (iii) övriga omständigheter som kan påverka ansvarets omfattning och
- (iv) om verksamhetsutövaren endast har bidragit till föroreningen i begränsad mån.

Ju längre tid som har förflutit sedan den förorenande åtgärden ägde rum, desto mindre ansvar anses kunna läggas verksamhetsutövaren till last. Det får i synnerhet betydelse för föroreningar som skett före den 1 juli 1969, men där verksamheten har pågått efter denna tidpunkt. Den andra faktorn gäller om verksamhetsutövaren har följt de vid var tid gällande miljökraven för verksamheten, såsom tillståndsvillkor och tidens allmänna syn på aktsamhet i förhållande till miljön. När det gäller ”omständigheter i övrigt” kan hänsyn undantagsvis tas till faktorer såsom adressatens person och ekonomi. Ett fall som skall bedömas enligt den fjärde faktorn är att en verksamhetsutövare endast har stått för en mindre del av föroreningen av ett område som i huvudsak är påverkat av andra än denne. Om t ex sedimenten i en sjö har kontaminerats av föroreningar från flera verksamheter kan en verksamhetsutövare som endast har stått för en försumbar del av föroreningen få ett jämkat ansvar eller helt gå fri från krav på efterbehandling. När det gäller omfattningen av fastighetsförvärvares ansvar gäller också 10 kap 4 § MB. De bedömningsgrunder som angivits ovan är dock inte alltid lämpliga för en bedömning av ansvarets omfattning för fastighetsförvärvare. En viktig ”övrig omständighet” i dessa sammanhang bör vara omständigheterna kring det förvärv som utlöst ansvaret.

Vid tillämpningen av 10 kap 4 § MB görs en samlad skälighetsbedömning med utgångspunkt i samtliga ovan angivna faktorer. Denna bedömning kan, allt efter omständigheterna, leda till fullt, jämkat eller inget ansvar.

4.4.4 Solidariskt ansvar

Om flera verksamhetsutövare ingår i kretsen av ansvariga har de ett solidariskt ansvar för utredning och efterbehandling – dock endast i den utsträckning ansvaret inte är begränsat enligt den skälighetsbedömning som skall göras enligt punkten vad som anges i avsnitt 4.4.3 ovan (10 kap 6 § MB).

Innebörden av det solidariska ansvaret är omtvistad. Vissa har tolkat bestämmelsen så att ansvaret inte kan gå utöver den totala ram som uppstår genom sammanräkning av de olika adressaternas andelar. Om t ex det skäligen ansvaret för verksamhetsutövare A har fastställts till 50 %, för verksamhetsutövare B till 20 % och för verksamhetsutövare C till 10 %, skall, enligt detta synsätt, C kunna krävas på 80 % av åtgärdskostnaderna, oaktat att skälighetsbedömningen beträffande C har givit vid handen att endast ett ansvar om 10 % kan anses skäligt. Andra hävdar däremot att adressaten av ett föreläggande om efterbehandling endast bör vara solidariskt ansvarig upp till den nivå det har ansetts skäligt att utkräva ansvar av denne. Om skälighetsavvägningen har medfört att ansvaret har jämkats för någon adressat skall adressaten således inte i någon situation tvingas att bidra med mer än den andelen. Som framgår under avsnitt 8 nedan bedömer vi att det inte finns någon verksamhetsutövare, som ansvarar för de aktuella föroreningarna. Vi har därför inte anledning att i detta sammanhang redovisa vår inställning när det gäller tolkningen av 10 kap 6 § MB.

Bestämmelsen om det solidariska ansvaret innehåller ytterligare en betydelsefull begränsningsregel. En verksamhetsutövare som visar att hans bidrag till föroreningen är så obetydligt att det *inte ensamt motiverar efterbehandling* skall *endast* svara för den del som motsvarar bidraget. En sådan verksamhetsutövare ingår således inte i kretsen av solidariskt ansvariga.

4.4.5 Utredningsskyldighet

Tillsynsmyndigheten kan med stöd av 26 kap 22 § MB förelägga den som bedriver verksamhet som kan befaras medföra olägenheter för människors hälsa eller miljön, eller den som är skyldig att avhjälpa olägenhet från sådan verksamhet, att utföra vissa undersökningar. Enligt 10 kap 8 § MB är dessutom en verksamhetsutövare som omfattas av efterbehandlingsansvar enligt 10 kap MB, ansvarig för kostnader för att utreda den aktuella föroreningsituationen i skälig omfattning.

Fastighetsägarens ansvar för utredningskostnader enligt 10 kap MB är något mer omfattande än dennes efterbehandlingsansvar eftersom ägaren kan förpliktas att svara för utredningskostnader som rör fastigheten i den utsträckning det är skäligt med hänsyn till den nytta ägaren kan antas få av utredningen, hans personliga ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt, 10 kap 8 § MB. Det får dock – med hänsyn till de uttalanden som görs i MB:s förarbeten anslutning till 10 kap 5 § MB – förutsättas att fastighetsägaren skall ha en direkt ekonomisk nytta av utredningarna för att ersättningsskyldighet skall kunna aktualiseras. Det bör också vara så att den som påstår att fastighetsägaren har haft nytta av utredningarna har bevisbördan för detta, jfr avsnitt 4.4.2 ovan.

5. Aktuella föroreningar m m

Den del av Gladhammars gruvfält som avses bli föremål för efterbehandling består, som nämnts, av fastigheterna Lunden 3:1, Mörghult 1:5 (tidigare Torsfall 3:1), Torsfall 3:3 och Torsfall 3:5. Såvitt framgår av befintligt kartmaterial är Tjursbosjöns vattenområden fördelade på fastigheterna Lunden 3:1 och Mörghult 1:5. För att finna de exakta gränsdragningarna i vattenområdet torde dock en särskild fastighetsutredning behöva utföras. Som framgår under avsnitt 9 nedan bedömer vi att ägarna till dessa fastigheter inte har något ansvar för reparativa åtgärder (i detta fall muddring av sediment), varför vi anser att någon fastighetsutredning inte är påkallad i detta sammanhang.

När det gäller slaggområdet vid Torsfallsån berörs fastigheterna Bruksbacken 1:1 och 1:2 samt Gladhammar 2:8.

Vid Gladhammars gruvfält har järn, koppar och kobolt brutits i olika etapper från 1500-talet till 1800-talets slut. Brytning i mindre skala har förekommit under 1950-talet. Gruvbrytningen har genererat stora mängder avfall och exponerat gruvgångarna för luftsyre, vilket har gynnat pågående vittringsprocesser och därmed utläckage av metaller. Läckaget påverkar miljön i sjösystemet nedströms Gladhammars gruvfält. För närvarande belastas den närmaste recipienten Tjursbosjön mest. Även de nedströms belägna sjöarna Ekenässjön och Kyrksjön påverkas och riskerar att utsättas för en större belastning i framtiden om inga åtgärder vidtas.

Västerviks kommuns utredningar visar att varp, lakrest och vaskmull innehåller tillräckligt höga halter av arsenik för att gruvavfallet skall utgöra en humantoxikologisk risk. Samtliga avfallstyper (inklusive slagg) innehåller tillräckligt höga föroreningshalter för att betraktas som ekotoxikologiska risker. De dimensionerande föroreningarna är härvid arsenik, koppar, kobolt, bly och (för slagg) zink. Omkring 430 kg koppar läcker årligen ut i Tjursbosjön och omkring en fjärdedel av detta (ca 110 kg) sprids vidare från Tjursbosjön. Föroreningshalterna i vatten och sediment är höga, särskilt i Tjursbosjön, och de ekotoxikologiska riskerna anses därför vara uppenbara. Det anses inte osannolikt att de nedströms belägna sjöarna i framtiden kommer att uppvisa samma störningar som Tjursbosjön.

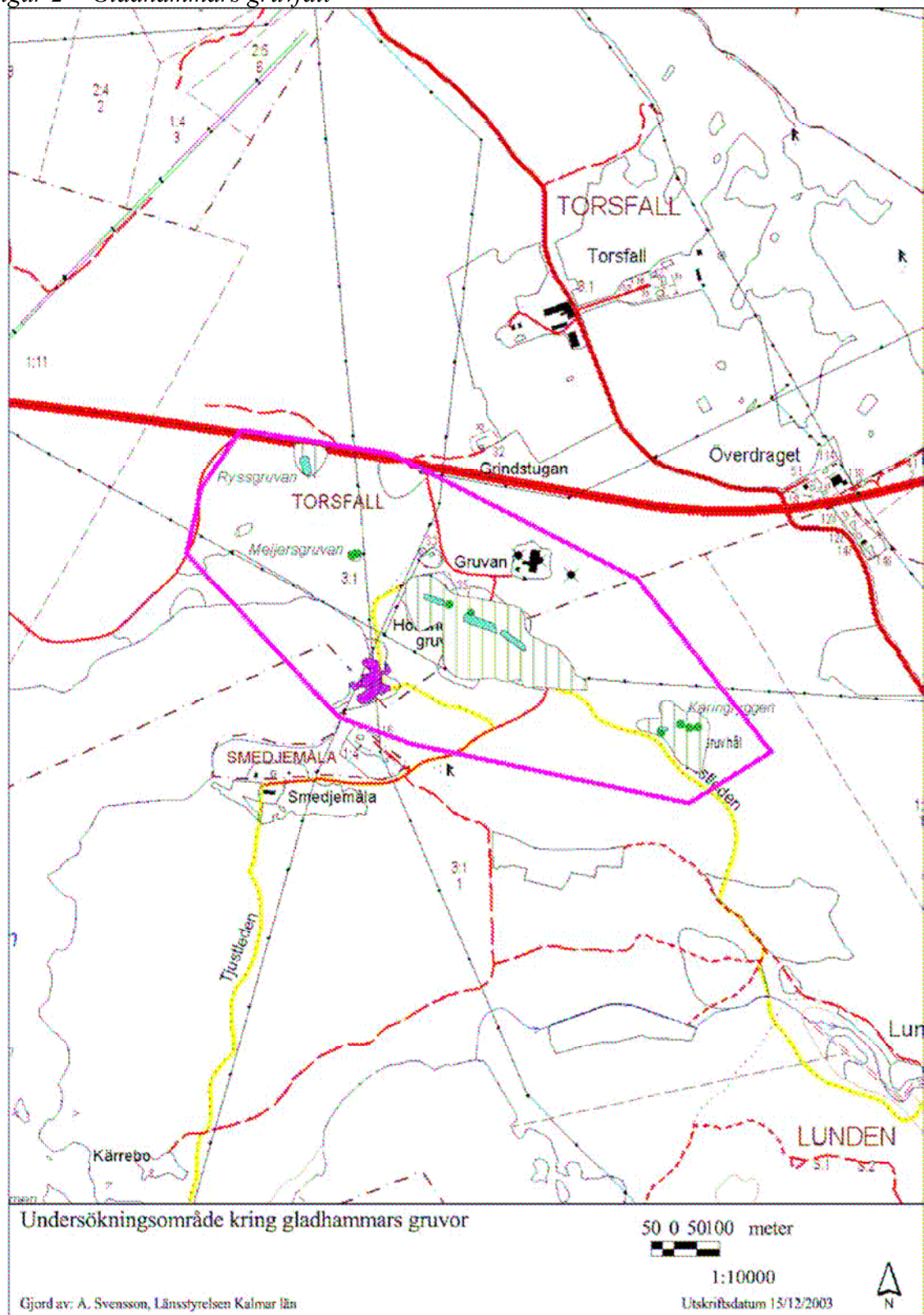
Kommunens bedömning är att det största gruvområdet, Holländarefältet, utgör den största risken för människors hälsa och miljön. Härutöver anses det närliggande Sohlbergfältet och slaggområdet vid Torsfallsån utgöra risker för miljön. Meijersgruvan, skärpningarna öster om Sohlbergfältet och Ryssgruvan bedöms utgöra mindre risker. För de respektive områdenas lägen hänvisas till kartbilderna i figur 1-3 nedan.

Ovanstående innebär att Gladhammars gruvfält och (i vart fall) Tjursbosjöns vatten och sediment är förorenade på ett sådant sätt att 10 kap MB kan tillämpas, jfr avsnitt 4.4 ovan.

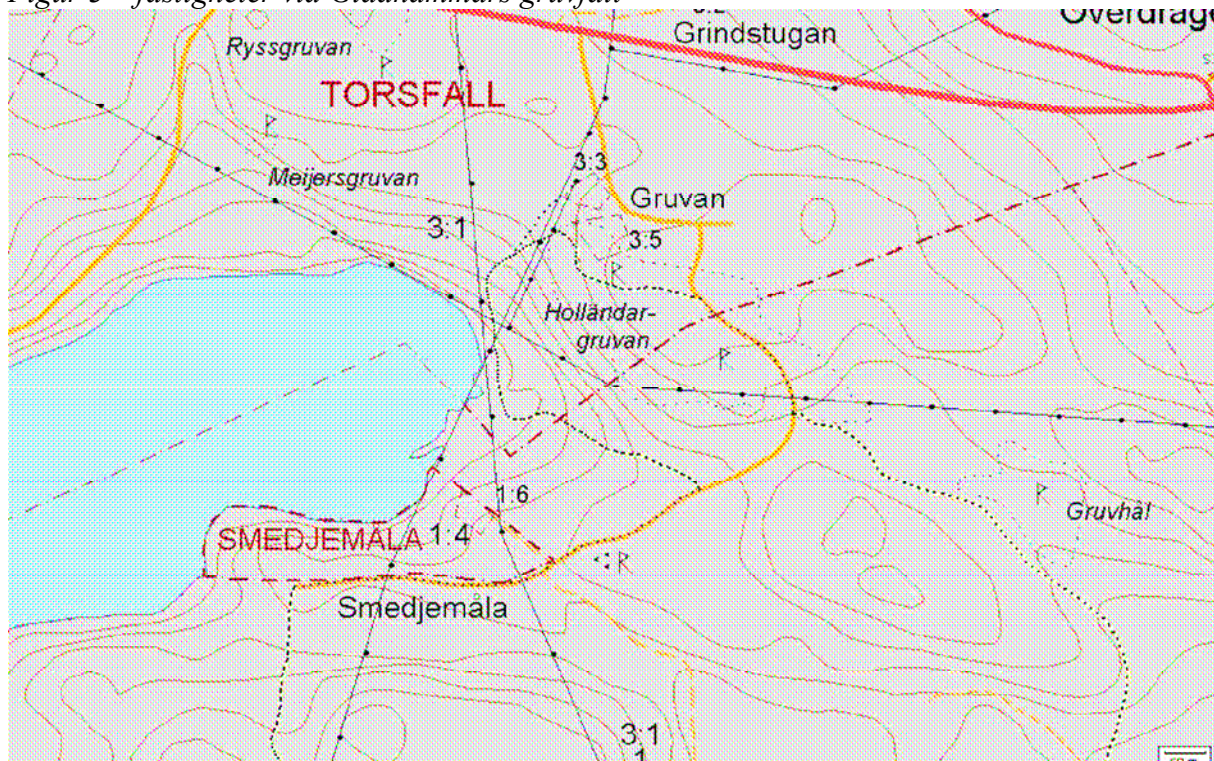
Figur 1 – slaggområdet vid Torsfallsån

Figur 2 – Gladhammars gruvfält

Figur 3 – fastigheter vid Gladhammars gruvfält⁵

6. Planerade efterbehandlingsåtgärder

Västerviks kommun har ansökt om bidrag enligt förordningen (2004:100) om statsbidrag till åtgärder för utredning och efterbehandling av förorenade mark- och vattenområden vid Gladhammars gruvfält och slaggområdet vid Torsfallsån. Ansökan omfattar finansiering av två efterbehandlingsetapper: (i) omhändertagande av gruvavfall på land och i vatten samt (ii) muddring av förorenade sediment i Tjursbosjön. Syftet med den planerade efterbehandlingen är att minska spridningen av prioriterade (särskilt farliga) tungmetaller från gruvområdet och sedimenten i Tjursbosjön samt att minska den regionala metallbelastningen på sjösystemet, kustområdet och Östersjön. Projektets övergripande åtgärds mål är härvid följande:

1. Att människors fysiska hälsa inte skall påverkas.

⁵ Torsfall 3:1 ingår numera i Mörghult 1:5.

2. Att effekterna på det akvatiska livet i Tjursbosjön på sikt skall elimineras.
3. Att effekterna på vattendragen nedströms Tjursbosjön skall minska på längre sikt.
4. Att effekterna på bottenlevande organismer i Tjursbosjön skall minska.

Ovan angivna åtgärds mål motsvarar enligt kommunens bidragsansökan mätbara åtgärds mål i form av en nittioprocentig minskning av föroreningsspridningen från Gladhammars gruvfält och Tjursbosjön samt en stabilisering av kopparhalterna i Tjursbosjön till nivåer under 4 µg/l.

De av kommunen föreslagna åtgärderna kan konkretiseras enligt följande:

- Etapp 1: Uppgrävning av allt gruvavfall och omhändertagande av detta i en lokal deponi samt pluggning av alla gruvhål inklusive den sk stollgången (gruvans avvattningssystem). Detta innebär att ca 50 000 kubikmeter gruvavfall måste omhändertas genom deponering under vatten i Gruvviken eller på en konventionell deponi på land. Kostnaden för att genomföra etapp 1 uppskattas till 40-50 miljoner kr.
- Etapp 2: Muddring av ca 550 000 kubikmeter förorenade sediment i Tjursbosjön med efterföljande avvattning och deponering under vatten i Gruvviken eller på en konventionell deponi på land. Etapp 2 genomförs endast om behov kvarstår efter genomförande och uppföljning av etapp 1. Uppföljningen bör ske under en relativt lång tidsperiod (ca 30 år). Kostnaden för att genomföra etapp 2 (inklusive uppföljning) uppskattas till 344 miljoner kr.

7. Myndighetsbeslut

Genom att studera miljö tillstånd och förelägganden från miljömyndigheter m m kan kunskap erhållas om vilka typer av åtgärder som kan ha medfört förorening av platsen och vid vilken tidpunkt detta har skett. Såvitt känt finns dock inga verksamhetsrelaterade myndighetsbeslut beträffande Gladhammars gruvfält och slaggområdet vid Torsfallsån.

8. Verksamhetsutövare

8.1 Allmänt

Uppgifterna i denna ansvarsutredning om de verksamhetsutövare som verkat inom Gladhammars gruvfält samt vid slaggområdet vid Torsfallsån är hämtade från Kalmar Läns Museums rapport 2004:9 ”Kulturhistorisk utredning av Gladhammars gruvområde”. Vi har valt att inte återge detaljer rörande verksamhetsutövare under 1500-1700-talet eftersom verksamheterna under äldre tid tycks ha bedrivits främst av fysiska personer eller okända bolag.

8.2 Kommersiell brytning

Järnframställning pågick vid Gladhammars gruvfält under 1500-talet medan det under 1600-1700-talet bröts koppar på platsen. I slutet av 1700-talet påbörjades koboltbrytning som med vissa avbrott pågick till 1892. Det finns inget i Kalmar Läns Museums utredningar som tyder på att Gladhammars Gruvaktiebolag, som är den enda juridiska person som omnämns i utredningarna, skulle finnas kvar i dag. Vi har heller inte vid sökningar i aktiebolagsregistret och andra bolagsdatabaser kunnat finna något bolag med en sådan historisk firma. En eventuell ”arvtagare” till Gladhammars Gruvaktiebolags rättigheter och förpliktelser skulle dock inte kunna hållas ansvarig för de föroreningar som finns vid Gladhammars gruvfält eller vid slaggområdet vid Torsfallsån. Skälet härtill är att bolagets verksamhet avslutades 77 år före miljöskyddslagens ikraftträdande.

8.3 Undersökningsverksamhet

Under 1900-talet har ingen verksamhet i egentlig mening bedrivits inom Gladhammars gruvfält eller vid slaggområdet vid Torsfallsån. Vissa undersökningar har dock utförts med syfte att utröna möjligheterna att ytterligare exploatera området.

AB Elektrisk Malmletning

AB Elektrisk Malmletning genomförde under 1930-talet undersökningar inom Sohlbergsfältet. Undersökningarna innefattade bl a elektriska mätningar och borrhövar. Vi har vid sökningar i aktiebolagsregistret och andra bolagsdatabaser funnit ett bolag med firman AB Elektrisk Malmletning. Detta bolag (org. nr. 556102-8894) registrerades dock först 1966 och har sannolikt ingen direkt koppling till det bolag som utförde undersökningar under 1930-talet. Oavsett bolagets nuvarande status har det inte bedrivit någon verksamhet vid Gladhammars gruvfält efter miljöskyddslagens ikraftträdande, varför ansvar enligt MB inte kan aktualiseras. Inte heller torde undersökningsverksamheten ha haft en sådan omfattning den skulle ha kunnat vara ansvarsgrundande ens om den hade bedrivits efter den 30 juni 1969.

Lars Berglund

Lars Berglund genomförde under åren 1952-1953 undersökningar i eget namn. Berglund lät pumpa ut vatten ur en av gruvorna och lät driva en ort från gruvan mot Sohlbergsfältet. Från den nya orten tog Berglund ett antal borrhövar. Berglunds undersökningar lär ha varit de mest omfattande undersökningarna under 1900-talet, men bedöms ändå inte ha haft en sådan omfattning att de – i förhållande till de föroreningar som genererats under äldre tid – skulle kunna vara ansvarsgrundande enligt 10 kap MB. Berglund torde inte ha bidragit till de för den planerade efterbehandlingen dimensionerande föroreningarna. Berglund tycks heller inte ha bedrivit någon verksamhet vid Gladhammars gruvfält efter den 30 juni 1969. Berglund kan därmed inte hållas ansvarig för föroreningarna i området.

Boliden Mineral AB

Under 1970- och 1980-talet utförde ett bolag med firma Boliden Mineral AB undersökningar i området. I aktiebolagsregistret finns tre bolag som vid någon tidpunkt har haft denna firma. Ett av dessa har org. nr. 556231-6850 och är alltså verksamt. Detta bolag bildades 1982 och hade fram till 1997 en annan firma (Boliden International AB). Ett bolag med org. nr. 556202-6327 fusionerades 1988 upp i ett tredje bolag med samma firma (org. nr. 556083-8830). Det förstnämnda bolaget bildades 1979 och det sistnämnda 1962.

Bolaget med org. nr. 556083-8830 fusionerades 1998 upp i bolaget med org. nr. 556231-6850. Det eventuella ansvar som något av dessa bolag (att döma av bolagens firmahistorik utfördes undersökningarna sannolikt av 556083-8830) skulle kunna ha för föreningarna vid Gladhammars gruvfält finns således i dag i Boliden Mineral AB, 556231-6850. Bolagets undersökningsverksamhet vid Gladhammars gruvfält har dock varit mycket blygsam i förhållande till de verksamheter som tidigare bedrivits i området.

Under 1970-talet omfattade Boliden Mineral AB:s undersökningar provtagningar av hållar och varp vid Sohlbergsfältet och grävning av fyra diken. Under 1980-talet utfördes mätningar och provtagning skedde i sex borrhål. Det får anses osannolikt att denna verksamhet skulle ha påverkat (och än mindre *bidragit* till) föreningarna vid Gladhammars gruvfält. Om så ändå skulle vara fallet, har bolagets åtgärder knappast bidragit till föreningarna i mer än obetydlig omfattning, jfr 10 kap 6 § MB. Något solidariskt ansvar kan således inte komma i fråga. Med hänsyn till den begränsade omfattningen av Boliden Mineral AB:s undersökningar m m får det dessutom anses vara osannolikt att något ansvar skulle kunna utkrävas för bolagets *eget* eventuella bidrag, jfr 10 kap 4 § MB. Det saknas därför skäl att närmare utreda omfattningen av Boliden Mineral AB:s eventuella bidrag till föreningarna vid Gladhammars gruvfält.

Med hänsyn till ovanstående konstaterar vi att det inte finns någon utövare av (aktiv) verksamhet som kan hållas ansvarig för de aktuella föreningarna.

9. Fastighetsägare

9.1 Västervik Lunden 3:1

9.1.1 Fastighetsförvärvaransvar

Sven Bertil Lundén förvärvade fastigheten Lunden 3:1 den 1 september 1975. Något subsidiärt ansvar enligt 10 kap 3 § MB kan således inte aktualiseras.

Det finns inget som tyder på att Lundén skulle komma att göra en obehörig vinst eller liknande efter genomförd efterbehandling. Någon ersättningskyldighet för en sådan värdeökning som avses i 10 kap 5 § MB kommer således inte att uppstå.⁶ Lundén torde inte heller få sådan nytta av genomförda utredningar att ersättning enligt 10 kap. 8 § andra stycket MB skall utgå.

9.1.2 Förvaringsansvar

Inom fastigheten Lunden 3:1 finns stora mängder gruvavfall och slagg. Förvaring av sådant material anses normalt utgöra en pågående miljöfarlig verksamhet för vilken rimliga skyddsåtgärder kan krävas. Förutsättningarna för ansvar är likartade för samtliga fastighetsägare inom gruvområdet. Vi hänvisar därför till en gemensam bedömning i avsnitt 9.8 nedan.

9.2 Västervik Torsfall 3:5

9.2.1 Fastighetsförvaransvar

Bengt Olof Krister Drottberger förvärvade fastigheten Torsfall 3:5 den 22 september 2000. Fastigheten är taxerad som småhusmark och byggnaden som småhus-byggnad. Enligt 10 kap 3 § MB ansvarar förvärvare av privatbostadsfastighet i den mening som avses inkomstskattelagen (1999:1229) endast om denne känt till föreningen vid förvärvet. Med privatbostadsfastighet avses enligt 2 kap 13 § inkomstskattelagen (1) småhus med mark som utgör småhusenhet, (2) småhus på annans mark, och (3) småhus med tillhörande tomtmark på lantbruksenhet. Drottberger kan således endast hållas ansvarig för föreningarna om han känt till dem vid förvärvstidpunkten. Fastigheten är liten, ca 2 500 kvadratmeter, och belägen invid Holländarefältet. Den köpeskilling Drottberger erlade vid

⁶ Om en relevant värdeökning ändå skulle uppstå kan staten (i egenskap efterbehandlingsprojektets finansierare) eller Västerviks kommun (i egenskap av "efterbehandlare") inte anses förhindrade att i ett senare skede framställa krav på ersättning enligt 10 kap 5 § MB.

förvärvet av fastigheten (140 000 kr) antyder inte att han vid förvärvstidpunkten skulle ha haft kännedom om förekomsten av föroreningar inom fastigheten. Det har inte heller i övrigt framkommit något som tyder på att Drottberger kände till att marken var förorenad vid förvärvet. Något ansvar enligt 10 kap 3 § MB kan således inte utkrävas.

Det finns inget som tyder på att Drottberger skulle komma att göra en obehörig vinst eller liknande efter genomförd efterbehandling. Någon ersättningsskyldighet för en sådan värdeökning som avses i 10 kap 5 § MB kommer således inte att uppstå.⁷ Inte heller torde han få sådan nytta av genomförda utredningar att ersättning enligt 10 kap. 8 § andra stycket MB skall utgå.

9.2.2 Förvaringsansvar

Det finns endast begränsade mängder varp (någon kubikmeter) inom fastigheten Torsfall 3:5. Oavsett detta är förutsättningarna för ansvar likartade för samtliga fastighetsägare, varför vi hänvisar till avsnitt 9.8 nedan.

9.3 Västervik Torsfall 3:3

9.3.1 Fastighetsförvaransvar

Bengt Ring förvärvade fastigheten Torsfall 3:3 den 5 augusti 1994. Något subsidiärt ansvar enligt 10 kap 3 § MB kan således inte aktualiseras.

Det finns inget som tyder på att Ring skulle komma att göra en obehörig vinst eller liknande efter genomförd efterbehandling (köpeskilling 120 000 kr, areal 4 120 kvadratmeter). Någon ersättningsskyldighet för en sådan värdeökning som avses i 10 kap 5 § MB

⁷ Se dock fotnot 6 ovan.

kommer således inte att uppstå.⁸ Inte heller torde han få sådan nytta av genomförda utredningar att ersättning enligt 10 kap. 8 § andra stycket MB skall utgå.

9.3.2 Förvaringsansvar

Det förvaras inget gruvavfall eller slagg inom fastigheten Torsfall 3:3. Endast någon kubikmeter varp har använts för vägbeläggning inom fastigheten. Oavsett detta är förutsättningarna för ansvar likartade för samtliga fastighetsägare, varför vi hänvisar till avsnitt 9.8 nedan.

9.4 Västervik Mörghult 1:5

9.4.1 Fastighetsförvaransvar

Gunnar Johansson förvärvade fastigheten den 1 januari 1963. Fastigheten har varit föremål för ett flertal fastighetsregleringar, varav den senaste genomfördes den 7 januari 2005 då marken inom den dåvarande Västervik Torsfall 3:1 reglerades in i Mörghult 1:5. Delar av den mark som då reglerades in i Mörghult 1:5 är förorenad och/eller täckt av gruvavfall/slagg. Med *förvärv* av fastighet avses enligt 4 kap jordabalken köp, byte eller gåva. Med *fastighet* avses jord som avgränsats horisontellt och/eller vertikalt, jfr 1 kap 1 § jordabalken. Det kan förutsättas att de definitioner som används i MB överensstämmer med jordabalkens definitioner. Enligt vår mening utgör därför en fastighetsreglering inte ett fastighetsförvärv i MB:s mening. Regleringen är nämligen en *offentlighets- åtgärd* (inte ett förvärv) varigenom *mark* (inte en fastighet) överförs.

Ovanstående bedömning har inte prövats av någon prejudikatsinstans på miljörettens område och det kan inte uteslutas att en domstol skulle komma till annan slutsats i ansvarsfrågan. Vi gör därför också en bedömning av *omfattningen* av Johanssons eventuella ansvar.

⁸ Se dock fotnot 6 ovan.

Mörghult 1:5 utgör en lantbruksenhet inom vilken Johansson tycks ha sin bostad. Före fastighetsregleringen ägdes fastigheten Torsfall 3:1 av Kurt och Gunborg Karlsson (köp 1985-07-17). Såvitt framgår av fastighetsregistret förvärvade Landshypotek Aktiebolag (org. nr. 556500-2762) fastigheten vid en exekutiv försäljning den 17 mars 1995. Det anmärks i registret att fastigheten, under den tid Landshypotek Aktiebolag innehade den, var belagd med avyttringsskyldighet. Eftersom det är fråga om en jordbruksfastighet bör det ha varit fråga om sådan avyttringsskyldighet som avses i jordförvärvslagen (1979:230). Enligt 13 § jordförvärvslagen skall egendom som har förvärvats genom inrop på exekutiv auktion under sådana förhållanden att förvärvstillstånd skulle ha krävts vid vanligt köp åter avyttras inom två år efter det att auktionen vunnit laga kraft. Om inropet har skett för att skydda en fordran, för vilken inroparen har panträtt i egendomen, eller annan rättighet som är inskriven i den, får länsstyrelsen medge skäligt anstånd med avyttrandet, om det är sannolikt att förlust annars skulle uppkomma för inroparen. Vi saknar kännedom om det detaljerna kring det förfarande som föregick den av Johanssons genomförda fastighetsregleringen. Utdraget från fastighetsregistret tyder dock på att Landshypotek Aktiebolag förvärvat fastigheten som skydd av en fordran och att bolaget under närmare tio års tid har sökt avyttra fastigheten. Vi har inte tagit del av några handlingar som visar vad tidsutdräkten berodde på eller varför Johansson slutligen valde att reglera in mark motsvarande Torsfall 3:1 i Mörghult 1:5. Oavsett detta anser vi att föreningarnas ålder och Johanssons ekonomiska situation innebär att det skulle vara oskäligt att utkräva något efterbehandlings- eller utredningsansvar från Johansson. Enligt uppgift från Skatteverket har Johansson de senaste åren haft en beskattningsbar inkomst om ca 300 000 kr per år och en taxerad förmögenhet om drygt 1 000 000 kr. Om 2005 års fastighetsreglering skulle betraktas som ett förvärv i MB:s mening, anser vi således att Johanssons ansvar bör jämkas till noll.

Det finns inget som tyder på att Johansson skulle komma att göra en obehörig vinst eller liknande efter genomförd efterbehandling. Någon ersättningsskyldighet för en sådan värdeökning som avses i 10 kap 5 § MB kommer således inte att uppstå.⁹ Inte heller torde

⁹ Se dock fotnot 6 ovan.

han få sådan nytta av genomförda utredningar att ersättning enligt 10 kap. 8 § andra stycket MB skall utgå.

9.4.2 Förvaringsansvar

Inom fastigheten Mörghult 1:5 finns stora mängder gruvavfall och slagg. Förutsättningarna för ansvar är likartade för samtliga fastighetsägare, varför vi hänvisar till avsnitt 9.8 nedan.

9.5 Västervik Bruksbacken 1:1

9.5.1 Fastighetsförvaransvar

Olof Gunnar Leander Johansson förvärvade fastigheten den 18 november 1980. Något subsidiärt ansvar enligt 10 kap 3 § MB kan således inte aktualiseras.

Det finns inget som tyder på att Johansson skulle komma att göra en obehörig vinst eller liknande efter genomförd efterbehandling. Någon ersättningsskyldighet för en sådan värdeökning som avses i 10 kap 5 § MB kommer således inte att uppstå.¹⁰ Inte heller torde han få sådan nytta av genomförda utredningar att ersättning enligt 10 kap. 8 § andra stycket MB skall utgå.

9.5.2 Förvaringsansvar

Inom fastigheten Bruksbacken 1:1 förvaras främst slagg. Förutsättningarna för ansvar är likartade för samtliga fastighetsägare, varför vi hänvisar till avsnitt 9.8 nedan.

¹⁰ Se dock fotnot 6 ovan.

9.6 Västervik Bruksbacken 1:2

9.6.1 Fastighetsförvärvaransvar

Karl Erling Ekström förvärvade fastigheten den 31 oktober 1980. Något subsidiärt ansvar enligt 10 kap 3 § MB kan således inte aktualiseras.

Det finns inget som tyder på att Ekström skulle komma att göra en obehörig vinst eller liknande efter genomförd efterbehandling (privatbostadsfastighet som förvärvats utan köpeskilling). Någon ersättningsskyldighet för en sådan värdeökning som avses i 10 kap 5 § MB kommer således inte att uppstå.¹¹ Inte heller torde han få sådan nytta av genomförda utredningar att ersättning enligt 10 kap. 8 § andra stycket MB skall utgå.

9.6.2 Förvaringsansvar

Inom fastigheten Bruksbacken 1:2 förvaras främst slagg. Förutsättningarna för ansvar är likartade för samtliga fastighetsägare, varför vi hänvisar till avsnitt 9.8 nedan.

9.7 Västervik Gladhammar 2:8

9.7.1 Fastighetsförvärvaransvar

Staten genom Vägverket förvärvade fastigheten den 17 september 1974. Något subsidiärt ansvar enligt 10 kap 3 § MB kan således inte aktualiseras.

Det finns inget som tyder på att Vägverket skulle komma att göra en obehörig vinst eller liknande efter genomförd efterbehandling. Någon ersättningsskyldighet för en sådan värdeökning som avses i 10 kap 5 § MB kommer således inte att uppstå.¹² Inte heller torde

¹¹ Se dock fotnot 6 ovan.

¹² Se dock fotnot 6 ovan.

verket få sådan nytta av genomförda utredningar att ersättning enligt 10 kap 8 § andra stycket MB skall utgå.

9.7.2 Förvaringsansvar

Inom fastigheten Gladhammar 2:8 förvaras främst slagg. Förutsättningarna för ansvar är likartade för samtliga fastighetsägare, varför vi hänvisar till avsnitt 9.8 nedan.

9.8 Förvaringsansvar – samlad bedömning

Inom samtliga ovan angivna fastigheter förvaras gruvavfall och slagg sedan hundratals år tillbaka. Förvaring av sådant material betraktas, som nämnts ovan, som en pågående (om än passiv) miljöfarlig verksamhet i den mening som avses i 9 kap 1 § MB. Med bedrivandet av en sådan verksamhet följer en skyldighet att vidta erforderliga skyddsåtgärder enligt 2 kap MB. Denna skyldighet åvilar den som anses bedriva verksamheten i fråga. MB innehåller ingen legaldefinition av verksamhetsutövarbegreppet. Av praxis följer dock att den som har faktisk och rättslig möjlighet att vidta skyddsåtgärder för att förhindra att verksamheten orsakar störningar i omgivningen är att betrakta som dess utövare.¹³ I de s k förvaringsfallen faller därför ansvaret oftast på ägaren av den fastighet där förvaringen sker. Med hänsyn till att MB:s verksamhetsutövarbegrepp utgår från möjligheten att vidta skyddsåtgärder kan dock också nyttjanderättshavare och andra brukare av fastigheter anses bedriva förvaringsverksamhet.¹⁴ Vid Gladhammars gruvfält och vid slaggområdet vid Torsfallsån finns inga kända nyttjanderättshavare. Det kan således konstateras att samtliga ovan angivna fastighetsägare kan anses bedriva miljöfarlig verksamhet i form av förvaring av gruvavfall och slagg.

I remissversionen 2006-03-31 av Naturvårdsverkets handbok om sanering och efterbehandling av förorenade områden genom tillsyn och prövning anges att det enligt den praxis som gällde före MB inte har varit möjligt att utkräva rent reparativa åtgärder av fastighets-

¹³ Se t ex KN B 15/95.

ägare i förvaringsfallen samt att det med hänsyn till att ansvaret i förvaringsfallen ”slagits fast” först i MB:s förarbeten inte är möjligt att utkräva ett ansvar för reparatoriska åtgärder för föroreningar som uppkommit före den 1 januari 1999. Vi anser att det inte *alls* är möjligt att utkräva ansvar för reparatoriska åtgärder i förvaringsfall, om verksamheten (i detta fall uppläggning av gruvavfall och slagg) inte har varit i *faktisk drift* efter den 30 juni 1969¹⁵. De berörda fastighetsägarna vid Gladhammars gruvfält och vid slaggområdet vid Torsfallsån kan således inte hållas ansvariga för de föroreningar som orsakats av förvaringsverksamheten (exempelvis föroreningarna i Tjursbosjön). Nästa led i ansvarsbedömningen gäller möjligheten att ställa krav på förebyggande åtgärder.

De åtgärder som omfattas av Västerviks kommuns ansökan om statsbidrag för sanering är huvudsakligen reparatoriska till sin natur. Detta innebär dock inte i sig att fastighetsägarna inte kan åläggas att bidra till saneringen med medel som motsvarar kostnaden för de förebyggande åtgärder som eventuellt skulle kunna krävas. När det gäller förvaring av gruvavfall och slagg består sådana förebyggande åtgärder i någon form av täckning och/eller annan form av inkapsling. Det är alltså sannolikt att det är sådana förebyggande åtgärder som *behövs* i den mening som avses i 2 kap 3 § MB. Enligt 2 kap 7 § MB gäller dock kraven på hänsyn enligt 2-6 §§ samma kapitel endast i den utsträckning det inte kan anses *orimligt* att uppfylla dem. Vid denna bedömning skall *särskilt* beaktas nyttan av skyddsåtgärder och andra försiktighetsmått jämfört med kostnaderna för sådana åtgärder. När det gäller de avfallsupplag som här är föremål för utredning är det sannolikt att utfallet av en strikt kostnads-/nyttobedömning skulle leda till krav på tämligen kostsamma skyddsåtgärder (med hänsyn till risken för människors hälsa och miljön). Ett krav på skyddsåtgärder kan dock anses vara orimligt även av andra skäl.

Människor har alltid genererat avfall i olika former och gjort sig av med detta på olika sätt. Det torde därför finnas många avfallsupplag som i dag inte ens kan återfinnas. Dessa upplag uppfattas helt enkelt som en del av naturen. Över tid kan alltså ett avfallsupplag övergå till att bli en naturlig del av omgivningen och därmed knappast ett förvaringsfall i MB:s

¹⁴ Se t ex RÅ 1997 ref 12 II.

mening. Det torde i vart fall inte vara fråga om ett förvaringsfall som kan utgöra grund för rimliga krav på skyddsåtgärder enligt 2 kap MB. Frågan är då hur lång tid som krävs för en sådan ”förvandling”. Det är naturligtvis omöjligt att generellt besvara en sådan fråga utan att riskera godtyckliga och därmed olämpliga gränsdragningar. När det gäller avfallsupplag som senast användes på 1500-1800-talet får det dock anses uppenbart att de bör betraktas som en naturlig del av omgivningen, som därför inte kan bli föremål för rättsliga krav på skyddsåtgärder.

Enligt vår mening bör man också fråga sig på vilket sätt nu levande generationer skall ansvara för tidigare generationers avfall. En mycket sträng (och strikt teoretisk) tillämpning av praxis rörande förvaringsfallet kan, som angivits ovan, placera ansvaret för skyddsåtgärder på enskilda fastighetsägare. När det gäller gamla avfallsupplag anser vi att en sådan tillämpning bör göras med stor försiktighet för att undvika att miljölagstiftningen genererar resultat som i alltför stor utsträckning avviker från den allmänna rättsuppfattningen.¹⁶ Som angivits i avsnitt 4.1 ovan syftar MB till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. MB:s bestämmelser, liksom annan miljölagstiftning, uppfyller sitt syfte genom att säkerställa att sådana externa kostnader internaliseras, d v s genom att tillse att den som har nytta av ”förorena” också bär kostnaderna för att reducera föroreningsnivån.¹⁷ När det gäller föroreningar och/eller avfall som uppstått under en tid då det inte fanns någon miljöskyddslagstiftning, har normalt ingen nu levande eller verksam person (fysisk eller juridisk) haft någon nytta av att förorena. Inte heller fanns någon skyldighet att förhindra eller begränsa föroreningsnivåerna. Det ter det sig därför vare sig ändamålsenligt eller rimligt att ålägga enskilda ett ansvar för att förebygga eller åtgärda föroreningssituationen i sådana (närmast historiska) fall.¹⁸ Det kan diskuteras hur länge det kan anses ha funnits en rättslig

¹⁵ Se Miljööverdomstolens dom 2005-05-23 i mål nr 5338-04.

¹⁶ En tillämpning av miljölagstiftningen som av allmänheten skulle kunna uppfattas som stötande riskerar att bli kontraproduktiv i förhållande till MB:s syften.

¹⁷ Med ett nationalekonomiskt betraktelsesätt skall förorenaren sedan övervältra kostnaderna på sina kunder. Denna del av internaliseringen behandlas dock i allmänhet inte i MB.

¹⁸ Som angivits ovan avviker MB:s fastighetsförvaransvar från denna princip (PPP) i så måtto att det i dessa fall inte är förorenaren som betalar. Ansvaret kopplas i stället till förvärvarens insikter vid förvärvet.

skyldighet att förhindra eller begränsa föroreningar från miljöfarlig verksamhet. När det gäller gruv- och slaggavfallet vid Gladhammars gruvfält och slaggområdet vid Torsfallsån kan det dock med säkerhet konstateras att några sådana skyldigheter inte fanns när avfallet genererades. Det är också först på senare år som de miljörisker som är förenade med avfallet har uppmärksamats. Även av dessa skäl innebär den tid som förflutit sedan upplagen senast nyttjades aktivt att det får anses orimligt att kräva att en enskild fastighetsägare vidtar skyddsåtgärder för att förhindra läckage av föroreningar från gruvområdet.

Till ovanstående skall läggas att samtliga berörda fastigheter utom en ägs av fysiska personer. Den taxeringsinformation vi har efterfrågat för vissa av fastighetsägarna visar att deras inkomstnivåer är likartade och normala (omkring 200 000-300 000 kr per år) samt att ingen av dem har stora taxerade förmögenheter (0-1 500 000 kr). Det skulle därför också av skäl hänförliga till fastighetsägarnas privatekonomi vara orimligt att ställa några krav på skyddsåtgärder.

Sammantaget anser vi att det inte finns grund för att utkräva något ansvar för förebyggande åtgärder med anledning av den förvaringsverksamhet som pågår vid Gladhammars gruvfält och vid slaggområdet vid Torsfallsån.

10. Saneringsförsäkring

Ersättning kan utgå för efterbehandling ur saneringsförsäkringen för det fall att den som är ansvarig för efterbehandlingen inte kan betala kostnaderna för detta. Den ansvarige anses inte kunna betala om han är försatt i konkurs, vid utmätning saknar tillgångar till full täckning av saneringskostnaderna eller det är uppenbart att han inte kan betala. Saneringsförsäkringen omfattar dock inte sanering eller kostnad därför vars orsak huvudsakligen kan hänföras till tid före den 1 juli 1989.

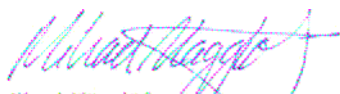
Vid bedömningen av ansvarets omfattning skall dock 10 kap 4 § MB tillämpas, vilket bl a innebär att hänsyn tas till tidpunkten för föroreningen.

Eftersom föroreningarna vid Gladhammars gruvfält och slaggområdet vid Torsfallsån huvudsakligen hänför sig till tiden före 1 juli 1989 bedömer vi att saneringsförsäkringen inte kan tas i anspråk för efterbehandling av området.

11. Bedömning

Med hänsyn till ovanstående bedömer vi att det inte finns någon verksamhetsutövare eller fastighetsägare som kan hållas ansvarig för de föroreningar som finns inom Gladhammars gruvfält och slaggområdet vid Torsfallsån.

Stockholm som ovan
FRÖBERG & LUNDHOLM ADVOKATBYRÅ AB

Mikael Hägglöf